

Lena Gonäs och Jan Ch Karlsson

Årets första nummer 2008 inleds med en artikel om säkerhet och arbetsmiljö. Olycksfrekvensen i det svenska arbetslivet har visserligen sjunkit under många år, men de senaste åren har minskningen planat ut. För att förbättra säkerheten på våra arbetsplatser räcker det inte, menar Marianne Törner, forskningsledare vid Arbets- och miljömedicin, Göteborgs universitet, med att åtgärda brister i den fysiska/ tekniska miljön med hjälp av till exempel kvalitetssäkrade procedurer. Säkerhet på och i jobbet bygger i hög grad på samspel mellan människor, med andra ord är säkerhet också ett psykologiskt och socialt fenomen. I det sammanhanget talas det om att orsakerna till olyckors uppkomst är kopplade till brister i en organisations säkerhetskultur eller säkerhetsklimat. Törner gör utifrån detta konstaterande en beskrivning av var den aktuella forskningen om säkerhetsklimat står idag. Säkerhetsklimat är ett begrepp med ursprung i socialpsykologi och som representerar gemensamt tolkade perceptioner av regler, procedurer och praktik som påverkar säkerheten i organisationer. I Törners översikt får vi ta del av ett tjugotal empiriska studier från 2000-talet som klarlägger att organisatoriska faktorer som ledarskap, organisationsklimat och säkerhetsklimat har betydelse för säkerhetsbeteende och olycksförekomst. Trots dessa forskningsresultat hänger många arbetsgivare kvar vid att försöka minska olyckorna genom att bearbeta enskilda anställdas beteenden. En vanligen förekommande metod är så kallat beteendebaserat säkerhetsarbete som visserligen är framgångsrikt för att få anställda att följa regler och föreskrifter med avseende på säkerhet, men som däremot inte förmår skapa det problemidentifierande arbetssätt som är nödvändigt för att anställda ska kunna agera föregripande i fråga om säkerhet. Törner avslutar med att påpeka att behovet av utvecklade teoretiska modeller om säkerhetsklimat är stort, inte minst för att bättre förstå exempelvis ledarskapets effekter på säkerhetsbeteendet i organisationer.

Tre psykologer från Stockholms universitet, Helena Falkenberg, Katharina Näswall och Magnus Sverke, behandlar privatiseringens konsekvenser för sjukhuspersonal. Enligt författarna har tidigare studier visat att privatiseringar bidragit till både positiva och negativa konsekvenser för de anställda, men det finns fortfarande oklarheter. I sin artikel presenterar de därför resultat från en studie som mer specifikt undersöker på vilket sätt denna form av organisationsförändring påverkat personalens attityd till arbetet och deras hälsa. Det empiriska underlaget baseras på enkätundersökningar där läkare, sjuksköterskor och undersköterskor deltagit från två svenska akutsjukhus, S:t Görans (privatiserat) och Södertälje sjukhus (förvaltningsdrivet). Personalens arbetsattityder och ohälsa mättes både före och efter att privatiseringen genomförts och kontrasterades därefter mot utvecklingen under samma period på det icke privatiserade sjukhuset.

De övergripande resultaten visar att privatiseringen inte medfört några större förändringar i vare sig personalens attityder till arbetet eller i deras hälsa. Endast en mindre förändring av de fysiska hälsobesvärerna bland personalen i det privatiserade sjukhuset hittades. Vad författarna emellertid poängterar är betydelsen av hierarkisk nivå och de tydliggör detta genom att jämföra resultat från de båda sjukhusens olika yrkesgrupper. I artikelns konkluderande del konstaterar författarna att sjuksköterskorna på det privatiserade sjukhuset förändrat sin attityd till arbetet mest, medan läkare och undersköterskor endast rapporterat en mindre förändring i arbetsattityd och ohälsa. Förklaringarna söker de i hur stor påverkan förändringarna haft på de olika yrkesgrupperna och i vilken utsträckning de kunnat utöva inflytande på vad som skett.

Nästa artikel handlar om komvux. Vuxna har sedan 1969 rätt till kommunal vuxenutbildning och det råder en samsyn över partigränserna om att denna utbildning är angelägen på olika sätt, inte minst för samhällsekonomins utveckling. Deltagandet i komvux är också tämligen omfattande, exempelvis har var tredje individ född 1970 någon gång fram till 2001 varit registrerad i gymnasiala komvuxstudier. Även om det råder en övertygelse om att kommunal vuxenutbildning är av godo, har man i mycket begränsad utsträckning studerat effekterna av denna. De studier som tidigare gjorts har också visat på något motstridiga resultat. Anders Stenberg, forskare vid Institutet för Social Forskning, undersöker i huvudsak komvux effekter på löneinkomst. Dessutom görs en jämförelse angående avklarade högskolestudier mellan före detta deltagare i komvux och personer som inte har sådan utbildning. Studien baseras på registerdata och urvalet består av individer födda 1970.

Resultaten pekar på att vuxenutbildningens positiva effekter snarare verkar genom en högre sannolikhet för sysselsättning än genom högre lönenivåer. Individer som inte planerar att studera vidare på högskola eller universitet efter komvux är mest gynnade av att välja en yrkesinriktad utbildning inom exempelvis vård eller data. Mer allmänna ämnen såsom matematik, svenska och engelska är inte förknippade med positiva effekter. Vad gäller komvux framkommer att personer med och utan komvux (innan påbörjade högskolestudier) har likartade löner efter avslutade högskolestudier. Resultaten visar vidare att kommunal vuxenutbildning inte ger bättre förutsättningar att klara av högre studier. Kvinnor som kommer från komvux har till och med lägre sannolikhet att avsluta fyra års högskolestudier i jämförelse med andra kvinnor. En möjlig förklaring till detta resultat kan vara skillnader i familjeåtaganden snarare än komvux i sig, då det bland män inte föreligger några skillnader mellan de två jämförelsegrupperna.

Debattartikeln i detta nummer heter ”Matchande jobb för akademiker?” Här analyserar Caroline Berggren, pedagog från Göteborgs universitet, den allmänna uppfattningen om att akademiska studier leder till ett säkert och

bra jobb. Denna uppfattning var tämligen välgrundad fram till åtminstone det sena 1900-talets lågkonjunkturer. Matchning handlar om att det finns en efterfrågan på arbetsmarknaden av den kompetens som individer har skaffat sig i utbildningssystemet. Tidigare forskning pekar på två samspelande typer av förklaringar, nämligen individuella och institutionella. Till de förra räknar vi till exempel förmåga, ålder, social klass och val av utbildning, medan vi med de senare omfattar sådant som högskolan och dess utbud samt arbetsgivarens krav. Denna forskning visar att kvinnor och invandrare oftare är överutbildade, att klass spelar roll, åtminstone i valet av utbildning samt att personer med universitetsexamen har lättare att få jobb än de som gått på högskola. Vidare har konjunkturläget en väsentlig betydelse, där så kallade säkra yrkesval inom vård, skola och teknik i större utsträckning verkar leda till anställning. Berggren tar sin utgångspunkt i lågkonjunkturen i början av 2000-talet och med stöd av ett material som omfattar närmare 8 700 ingenjörer, lärare, sjuksköterskor och ekonomer ställer hon sig frågan: Vilka akademiker har bäst utsikter att få ett jobb som matchar? Yrkesval, konjunktur, etnicitet och högskola visar sig ha fortsatt betydelse, men konstanthåller man dessa faktorer så framträder ett mönster i vilket kvinnor får matchande arbete i lika hög grad som män. Kanske, menar Berggren, visar detta på en ny trend, att högskoleutbildade kvinnor har förhållandevis goda utsikter på arbetsmarknaden.